

Eugenijus Grunskis

NAIKINTOJŲ BATALIONŲ SUKŪRIMAS IR JŲ VEIKLA 1944-1945 METAIS

Naikintojų batalionai (rusų kalba - *istrebitelnyje bataliony*; dėl to jiems priklausantys žmonės Lietuvoje buvo vadinami "skrebais", "stribais", "sribite-liais") buvo tarybiniai savanoriški sukarinti daliniai. Jie buvo pradėti kurti prasidėjus TSRS ir Vokietijos karui ir tapo viena "liaudies pašauktinių kariuomenės" formų. 1941 m. birželio 24 d. stalininė TSRS Liaudies Komisarų Taryba (LKT) šiuo klausimu priėmė du nutarimus: "Dėl priemonių kovai su priešo parašiutininkų desantais ir diversantais pafrontės zonoje" bei "Dėl įmonių ir įstaigų apsaugos ir naikintojų batalionų sukūrimo"¹.

Vykdydamas šiuos nutarimus, TSRS vidaus reikalų liaudies komisaras (NKVD), valstybės saugumo generalinis komisaras Lavrentijus Berija 1941 m. birželio 25 d. pasirašė įsakymą "Dėl priemonių kovai su priešo parašiutininkų desantais ir diversantais pafrontės zonoje"². Aštuonių sąjunginių respublikų, tarp jų ir LTSR, NKVD buvo įpareigoti kartu su NKGB (Valstybės saugumo liaudies komisariato) įstaigomis per 24 valandas sudaryti prie miestų ir apskričių NKVD skyrių naikintojų batalionus po 100-200 žmonių. Jiems buvo pavesta likviduoti vokiečių parašiutininkus ir diversantus, kovoti su "antitarybinio elementu", sau-

1 СССР в Великой Отечественной войне. 1941-1945 г.г. Хроника. М., 1970. С. 17.

2 Внутренние войска в Великой Отечественной войне. 1941-1945 г.г. Документы и материалы. М., 1975. С. 542-543.

goti pramonės įmonės, elektrines, geležinkelius, tiltus.

Dėl spartaus Vokietijos vermachto puolimo ir visą kraštą apėmusio tautinio Birželio sukilimo Lietuvoje tuomet nepavyko suorganizuoti minėtų karinių formuočių. Lietuvos KP(b) Centro Komiteto nurodymu tik iš dalies spėta apginkluoti partinį ir tarybinį aktyvą, suorganizuoti pavienius aktyvistų būrius ir grupes. Tokių būrių buvo sukurta 37 - Kaune, Šiauliuose, Panevėžyje, Biržuose, Rokiškyje bei kituose miestuose³. Jie talkino Raudonajai armijai, kovojo su Lietuvių aktyvistų fronto sukilėliais miestuose ir apskrityse.

Sugrįžus į Lietuvą Raudonajai armijai, grįžo ir ankstesnė respublikos administracija bei represiniai organai. Plačiuosius Lietuvos gyventojų sluoksnius, pirmiausia jaunimą, tada buvo užvaldžiusi pasipriešinimo naujiesiems okupantams idėja. Daug žmonių su viltimi laukė būsimo karo tarp ankstesnių sąjungininkų (TSRS ir Vakarų valstybių), o kartu ir Lietuvos išvadavimo. Jaunimas boikotavo šaukimą į svetimą kariuomenę, ūkininkai buvo nepatenkinti tarybine žemės reforma, pradėta 1944 m. rudenį remiantis Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos įstatymu "Dėl vokiečių okupacijos padarinių žemės ūkyje likvidavimo" (1944.VIII.30)⁴.

LKP(b) CK ir LTSR vyriausybė, taip pat kaip ir jų viršininkai Maskvoje žinojo, kad tautos dauguma nesutiks išvaduotojų su duona, druska ir gėlėmis. Buvęs Lietuvos LKJS pagrindinio Pietų komiteto sekretorius, tarybinio partizanų būrio Lazdijų apskrityje komisaras Juozas Olekas prisiminimų knygoje rašė, kad jo vienminčiai 1944 m. vasarą, priartėjus frontui, taip prognozavo artimiausią ateitį:

"Neišvengiamai susikurs nacionalistinis pagrindis. Į tuos miškus, iš kurių mes neseniai išėjome, ateis kiti, mūsų priešai"⁵.

Siekiant nuslopinti menkiausių gyventojų nepasitenkinimą ar pasipriešinimą valdžiai, į Lietuvą buvo perkelti gausūs įvairios paskirties TSRS vidaus kariuomenės daliniai, tuo metu buvę NKVD žinioje. Jie naikino visokius, dažniausiai tariamus, šnipus, diversantus, banditus, gaudė jaunuolius, besislapstančius nuo fronto, dezertyrus ir pan. NKVD kariuomenė taip pat aktyviai "padėjo" valdžiai išieškoti iš ūkininkų įvairias pyliavas ir prievoles.

Tačiau tai buvo svetima ginkluota jėga, žmonės, nemokantys lietuviškai,

3 Tarybų Lietuvos enciklopedija (toliau - TLE). T. 1. V., 1985. P. 418; T. 3. V., 1987. P. 309; A.Rakūnas. Lietuvos liaudies kova prieš hitlerinę okupaciją. V., 1970. P. 14.

4 Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos Aukščiausiosios Tarybos žinios (toliau - LTSR ATŽ). 1944. Nr. 1. P. 2-5.

5 Juozas Olekas. Neramios naktys. V., 1964. P. 234.

nežinančios papročių ir nepažįstantys krašto. Vykdydama centrinių represinių organų direktyvą, LKP(b) vadovybė nutarė kitų sąjunginių respublikų pavyzdžiu sukurti naikintojų batalionus.

1944 m. liepos 19 d. LKP(b) CK nusprendė "organizuoti liaudies iškovojimų gynimą nuo priešišku elementų, hitlerinių agentų ir diversantų"⁶. Po kelių dienų, 1944 m. liepos 24 d., LKP(b) CK jau priėmė konkretų nutarimą dėl naikintojų batalionų sukūrimo⁷. Jie turėjo būti sudaryti iš Komunistų partijos, tarybinių ir komjaunimo aktyvistų, buvusių tarybinių partizanų, demobilizuotų Raudonosios armijos karių. Verta pažymėti, kad nutarimą dėl ginkluotų būrių priėmė partinis, o ne valstybinis ar vyriausybinių organas. Tačiau stalinizmo laikams toks partinių ir valstybinių funkcijų ir interesų susipynimas būdingas.

Kas tapo naikintojais? Į minėtas sukarintas formuotes buvo stengiamasi įtraukti daugiausia kaimo ir miesto gyventojų varginguosius sluoksnius - mažažemius, kumečius, samdinius, naujakurius, neturinčius pastovaus užsiėmimo darbininkus. Perėmusi iš VKP(b) klasių kovos lozungą, Lietuvos komunistų vadovybė laikė šiuos sluoksnius savo atrama vykdant krašto sovietizaciją, o kaime - kolektyvizaciją.

Į naikintojus palyginti noriai rašėsi kitataučiai miestelių ir kaimų gyventojai, daugiausia rusų jaunimas. Įstojo ir nemažai atvykusių iš kitų respublikų žmonių, demobilizuotų kareivių, kurie nenorėjo ar negalėjo grįžti į karo nusiaubtą savo tolimą gimtinę.

Oficialiai skelbiama, kad 1944-1946 m. apie 90 proc. visų naikintojų sudarė mažažemiai valstiečiai⁸. LKP(b) CK biuro ir LTSR vyriausybės bendrame nutarime (1945.VII.24) "Dėl naikinamųjų batalionų sustiprinimo ir jų kovotojų materialinės padėties pagerinimo" buvo konstatuota, kad minėti batalionai susideda daugiausia iš neturtingų valstiečių, naujakurių ir samdinių. "Būdami labiausiai mums ištikimais žmonėmis, - buvo rašoma nutarime, - naikinamųjų batalionų kariai, pastoviai su jais dirbant, taip pat sudaro svarbiausią rezervą, iškeliant juos vadovauti tarybinėms organizacijoms kaime"⁹. Vėlesniais metais vargingųjų valstiečių tarp naikintojų ėmė mažėti, o pradėjo augti darbininkų skaičius.

Naikintojų batalionai turėjo tapti ginkluota Tarybų valdžios kaime jėga, kovojančia prieš Lietuvos gyventojus jų pačių rankomis. Gana atvirai šiuo klau-

6 TLE. T. 2. V., 1986. P. 528.

7 Ten pat.

8 Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija. T. 2. V., 1968. P. 340; TLE. T. 2. P. 528.

9 Lietuvos Valstybinis Archyvas (toliau - LVA). F. R-754. Ap. 12. B. 7. L. 57.

simu kalbėjo Lietuvos KP(b) CK I sekretorius Antanas Sniečkus LKP(b) CK V plenumo (1945.IV.10-12). "Reikia turėti galvoje, - pareiškė A.Sniečkus, - kad naikinamieji batalionai mums svarbūs ne tik kaip ginkluota jėga, bet kad jie turi ir didelę politinę reikšmę. Kaip tik per naikinamuosius batalionus mes galime sukelti į kovą prieš banditus plačiuosius gyventojų sluoksnius ir paversti šią kovą visos liaudies kova"¹⁰.

Naikintojų batalionus ir būrius kūrė ir jiems vadovavo apskričių NKVD įstaigos, o tiesiogiai - kovos su banditizmu poskyriai. Visos respublikos naikintojų batalionus kuravo LTSR NKVD kovos su banditizmu skyrius, kuriam vadovavo papulkininkiai Nikolajus Slepnevas (1944), Borisas Burylinas (1945) ir pulkininkas Aleksandras Gusevas (1944-1945). Naikintojų batalionų štabo viršininku dirbo pplk. Ignatijus Glazunovas-Eismontas.

TSRS vidaus reikalų liaudies komisaro, valstybės saugumo generalinio komisaro Lavrentijaus Berijos nurodymu batalionams ir būriams vadovauti buvo skiriami pasižymėję NKVD operatyviniai darbuotojai, daugiausia pasienio ir vidaus kariuomenės karininkai. TSRS NKVD liaudies komisaro pavaduotojo gen.plk. Arkadijaus Apolonovo įsakymu (1946.I.19) liaudies gynėjų būrių padaliniams vadovauti buvo paskirti 275 seržantai ir viršilos¹¹. Visi jie buvo parinkti iš vidaus, konvojaus ir pasienio kariuomenės dalinių. Naikintojų vadai daugiausia buvo nelietuviai, todėl tarnyboje vyravo rusų kalba. To priežastis buvo ne vien ta, kad tarp naikintojų mažai buvo lietuvių, turinčių karinį pasirengimą, bet ir ta, kad jais buvo nepasitikima, bijoma "nacionalistų" išdavysčių. Tik praėjus keleriems metams po karo, baigę specialias MVD ar MGB karininkų mokyklas ir perėję patikrinimą, lietuviai dažniau buvo skiriami naikintojų būrių vadais.

Naikintojų batalionai buvo pradėti steigti apskričių centruose. Sudarius jų branduolius, 1944 m. gruodžio 3 d. LKP(b) CK ir LTSR LKT nutarė kurti tokius būrius ir valsčiuose¹². Batalione paprastai būdavo 300-450 žmonių, o būriuose - po 30-50 žmonių. Jie buvo aprūpinti lengvaisiais šaulių ginklais. 1945.I.1 duomenimis, naikintojų batalionai turėjo 42 kulkosvaidžius, 2547 automatus, 6269 šautuvus. Didelė ginklų dalis buvo nenauji, trofėjiniai. NKVD

10 Iš Lietuvos KP(b) CK sekretoriaus drg. A.Sniečkaus kalbos Lietuvos KP(b) CK V plenumo 1945 m. balandžio 11 d.// Tiesa. 1945. Balandžio 18. P. 2-3.

11 Внутренние войска в борьбе с буржуазным националистическим подпольем на заключительном этапе Великой Отечественной войны и в первые послевоенные годы (в дальнейшем - Внутренние войска в борьбе...). М., 1986. С. 232.

12 TLE. T. 2. P. 528.

vadovybė, bijodama išdavysčių, nesiryžo į naikintojų rankas duoti naujų ginklų.

Apskritai baudžiamieji batalionai kūrėsi sunkiai ir lėtai. Lietuvos gyventojai, ypač ūkininkai, nenoriai ėjo į naikintojus. 1944 m. gruodžio 27-30 d. LKP(b) CK IV plenumė, vykusiame diriguojant M.Suslovui, buvo pažymėta, kad dar ne visose apskrityse sukurti naikintojų batalionai. Plenumo rezoliucijoje buvo įsakmiai nurodyta, kad "būtinai reikia visose apskrityse pagreitinti naikinamųjų batalionų sudarymą"¹³. Praėjus daugiau kaip pusmečiui, kalbėdamas LKP(b) CK VII plenumė (1945.VIII.23), VKP(b) CK Lietuvos organizacinio biuro pirmininkas M.Suslovas vėl nurodė: "Vietose nesiimta priemonių naikinamiesiems batalionams sustiprinti ir visam, ypač valsčių ir apylinkių, partiniam tarybiniam aktyvui į juos įtraukti, naikinamiesiems batalionams išplėsti naujakurius, gavusiais žemės iš tarybinės valdžios, ir kitais priešakiniais valstiečiais"¹⁴.

Siekiant pritraukti kuo daugiau jaunimo, buvo paskelbta, kad naikintojai atleidžiami nuo tarnybos armijoje ir nebus šaukiami į frontą. Ši aplinkybė karo metu turėjo nemažą reikšmę. Siekdami išvengti tarnybos svetimoje kariuomenėje toli nuo namų ir galimos mirties fronte, dalis miesto ir kaimo jaunimo stojo į minėtus būrius, kuriamus jų valsčiuje ar apskrityje.

1944-1945 m., batalionų ir būrių kūrimo laikotarpiu, naikintojų skaičius nebuvo pastovus. LTSR vidaus reikalų liaudies komisaras J.Bartašiūnas pranešė (1945.I.25) savo šefui L.Berijai, kad LTSR iki 1945.I.1 buvo sukurta 19 naikintojų batalionų, kuriuose buvo 5991 žmogus. Mažesni padaliniai buvo būriai, steigiami valsčiuose. Jie buvo įsteigti 150 valsčių (1945.I.1 jų buvo 209). Vidutiniškai vienas būrys turėjo 29 žmones. Praėjus metų ketvirčiui (1945.IV.13), Bartašiūnas informavo LTSR LKT pirmininką M.Gedvilą, kad respublikoje sukurti 22 naikintojų batalionai iš vietos gyventojų. Jie buvo įsteigti beveik visose apskrityse (tuo metu jų buvo 25). 1945.IV.1 minėtose formuotėse buvo 11 013 kovotojų¹⁵.

Karui pasibaigus, nebegrėsė jaunimui frontas ir naikintojų gretos ėmė mažėti. Prie to labai prisidėjo ir partizanų panaudota bauginimo ir teroro prieš naikintojus taktika. LTSR NKVD kovos su banditizmu skyriaus viršininkas pplk.

13 Lietuvos Komunistų Partijos (bolševikų) Centro Komiteto plenumas. 1944 m. gruodžio 27-30 d.d., V, 1945. P. 104.

14 M.Suslovas. Greičiau likviduoti trūkumus ir klaidas partiniame politiniame darbe// Komunistas. 1945. Nr. 1. P. 14.

15 Доклад о работе НКВД Литовской ССР за период с 1 августа 1944 года по 1 января 1945 года// Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos archyvas (toliau - VRMA). F. 141. Ap. 3. B. 4. L. 13; Сообщение НКВД ЛССР И.Барташунаса председателю СНК ЛССР М.Гедвиласу от 13.IV.1945 г.// LVA. F.R-754. Ap. 13. B. 35. L. 70.

B.Burylinas pranešė (1945.VII.19) LTSR vyriausybei, kad 1945 m. liepos 1 d. krašte veikė 288 naikintojų būriai, vienijantys 9710 žmonių¹⁶. Jie buvo suburti 22 apskrityse, t.y. ten, kur stipriausiai veikė pogrindis. Naikintojų dar nebuvo atsiradę buvusiam Klaipėdos krašte (Klaipėdos, Pagėgių ir Šilutės apskrityse).

1945 m. rugsėjo 1 d. LTSR LKT ir LKP(b) CK patvirtino 11 000 naikintojų etatų 22 apskrityse. Jiems turėjo būti skirti ginklai, karinė apranga, alga ir maistas¹⁷.

Tačiau iš tikrųjų tiek naikintojų respublikoje nebuvo suverbuota iki pat jų išformavimo (1954). Daugelis naikintojų būrių nebuvo galutinai sukomplektuoti. Naikintojų skaičius pamažu, tačiau mažėjo. 1945 m. pabaigoje (1945.XI.26) jų buvo 7956¹⁸. Vėlesniais metais naikintojų (liaudies gynėjų) skaičius dar sumažėjo ir stabilizavosi ties 7,0-7,5 tūkst. Respublikos valdžia nusprendė, kad netikslinga toliau didinti liaudies gynėjų skaičių, nes kovingumas nedidelis, o rizika nemaža. Buvo bijoma, kad jie su ginklais nepabėgtų į mišką, baimintasi pogrindžio agentų infiltracijos ir t.t. Tuo tarpu po ranka buvo gausūs TSRS vidaus kariuomenės daliniai, parengti visoms karinėms ir represinėms akcijoms prieš partizanus ir juos remiančius gyventojus.

Trūkstant kadry, į naikintojų būrius buvo priimta ir nemažai deklasuotų, nesubrendusių asmenų, ir žmonių, praecityje kaltintų kriminaliniais nusikaltimais, bei liumpenų su ryškiais polinkiais į nusikaltimus. Priimdavo net ir paauglius, vaikus (15-17 metų) bei merginas, ir moteris. 1946 m. tarp naikintojų buvo 259 moterys¹⁹. Rašytojas R.Gudaitis pažymėjo, kad "gynėjų (tikrų) tarpe apščiai buvo girtuoklių, tinginių, tamsių, kerštingų, žiaurių žmonių"²⁰.

Žinoma, į naikintojų būrius atėjo visokių žmonių. Tarp jų buvo ir dalis tokių, kurie nuoširdžiai tikėjo valdžios propaganda ir komunistinės ideologijos kanonais apie klasių kovą kaime ir apie buožę kaip pikčiausių tarybų valdžios priešą. Kai kas teigia, kad iš pradžių į minėtus būrius "suejo šventi žmonės,

16 Сообщение начальника ОББ НКВД ЛССР п/п Б.Бурлина заведующему военным отделом СНК ЛССР А.Широкову от 19.VII.1945 г.// LVA. F.R-754. Ap. 13. B. 35. L. 94-95.

17 LTSR LKT ir LKP(b) CK 1945 m. rugsėjo 1 d. nutarimas Nr. 186s "Dėl Lietuvos TSR naikinamųjų batalionų karių medžiaginio aprūpinimo"// LVA. F. R-754. Ap. 12. B. 8. L. 78-79.

18 A.Rakūnas. Klasių kova Lietuvoje 1940-1951 metais. V., 1976. P. 196; Istorinė tiesa bus išaiškinta: LKP CK ideologinio skyriaus vedėjo J.Jermalavičiaus pranešimas nukentėjusių nuo nacionalistinio teroro respublikiniame suvažiavime 1990 m. gruodžio 8 d.// Tarybų Lietuva. 1990. Gruodžio 20. P. 2.

19 A.Rakūnas. Liaudies gynėjai socializmo kūrimo sargyboje// Laikas ir įvykiai. 1986. Nr. 15. P. 20.

20 R.Gudaitis. Mes - iš persautų dainų krašto// Literatūra ir menas. 1988. Birželio 11. P. 2.

iškentėję okupaciją, darbo stovyklas ir kitokius fašistinės administracijos pažeminimus". Tik vėliau tas judėjimas esą išsigimė, nes "žuvus idealistams, jų vietas užėmė visokie niekšeliai, vengiantys armijos, pinigų mėgėjai, miestelių liumpenai ir ilgapirščiai"²¹. Tačiau naikintojų darbai, jų elgesys su gyventojais iš pat pradžių parodė, kad jie yra smogiamasis partijos ir vyriausybės būrys, bet kokia kaina padedantis įgyvendinti valdžios politiką kaime. Tam reikalui nesibodėta buvo panaudoti šurkščiausią jėgą ir prievartą. Pagrindiniai būsimųjų naikintojų atrankos kriterijai buvo jų žema kilmė, varginga socialinė padėtis, deklaruojama ištikimybė tarybų valdžiai. Buvęs Rietavo valsčiaus (Plungės apsk.) naikintojas Algirdas Monkevičius pasakojo: "Formuojant liaudies gynėjų būrį, buvo ir sunkumų (...) Tarp mūsų buvo ir tokių, kurie ir skaityti, ir rašyti vos teisingalėjo - niekas to ir nereikalavo. Svarbu buvo sugebėti valdyti ginklą ir nepkęsti banditų"²².

Tokį "kontingentą", atrodo, niekino ir patys represinių įstaigų karininkai. Prisiminimų knygoje "Giltinės sutramdymas" (V., 1989) buvęs NKVD darbuotojas Konstantinas Jevseičikas užsimena, kaip buvo elgiama su neįvykdžiusiais užduoties naikintojais. Saugumo leitenantai juos pravardžiavo "šunsnuokiais", "šėtonais", "piemenimis"...

Iš pradžių šių sukarintų formuočių nariai dirbo savo tiesioginį darbą, tik kartkarčiais būdavo iškvičiami į pagalbą vidaus kariuomenės daliniams baudžiamosiose operacijose prieš partizanus. Tačiau dėl menko kovingumo jie dažniausiai buvo siunčiami vykdyti trėmimų, lydėdavo partinius ir tarybinius aktyvistus, saugodavo valdžios įstaigas, patruliuodavo gatvėse. Naikintojai taip pat padėdavo išieškoti valstybines paskolas ir surasti antitarybinę spaudą.

Iki 1945 m. rudens naikintojams nebuvo mokamas atlyginimas, nebuvo skiriama apranga ir maistas. Tokia tarybinių administracinių organų politika neišvengiamai skatino vagystes ir grobimus iš turtingesnių ūkininkų. Be to, nereikia užmiršti, kad dauguma naikintojų buvo kilę iš vargingiausių gyventojų sluoksnių, daugelį iš jų nelabai varžė moralės nuostatos. Religija, tikėjimas tuo metu oficialiai buvo laikomi "liaudies opijumi", "dvasine baltake". Apie naikintojų ("stribų") vagystes ir plėšikavimus, kaimo žmonių mušimus ir prievartavimus, besaikį girtuokliavimą galima spręsti iš NKVD centro ir apskričių įstaigų susirašinėjimo. Alytaus apsk. vykdomojo komiteto pirmininkas K.Lydis ir to paties komiteto sekretorius A.Slivinskas pranešė (1945.VI.8) LTSR LKT ir LTSR

21 V.Petkevičius. Pasiutusį miltų - pasiutus ir košė// Literatūra ir menas. 1988. Liepos 2. P. 5.

22 A.Monkevičius. Už ką kovojo žemaitis?// Liaudies gynėjų žodis. V., 1987. P. 67.

NKVD, kad 1945 m. kovo 20 d. Seirijų valsčiaus naikintojų būrys apiplėšė ūkininko, buvusio krautuvės savininko Antano Maskeliūno sodybą Vainiūnų k. (Alytaus apsk.). Iš valsčiaus buvo pasisavinta daugybė namų apyvokos daiktų (28 pavadinimų)²³.

Banditų ieškojimo dingstimi naikintojai rausėsi spintose, bufetuose, kupuruose ir dėžutėse. Ypač daug buvo vagiama trėmimų metu, kai naikintojams būdavo pavedama "saugoti" išvežtų ūkininkų turtą. Pasak rašytojo Romo Gudaičio, tremtinių sodyba "būdavo plėšiama, kol namas likdavo be langų ir durų, o kluonas - be grėblių ir arpų. Tik mėšlo tvartuose neliesdavo"²⁴. Panašūs "liaudies gynėjų" "darbai" atsispindi lietuvių rašytojų Jono Avyžiaus, Vytauto Bubnio, Jono Mikelinso romanuose apie pokario laikotarpį. Pasitaikydavo atvejų, kai naikintojai nušaudavo ar užkankindavo taikius kaimo ūkininkus. Yra pateikta daug tokių faktų tremtinių ir rezistentų prisiminimuose.

1944 m. gruodžio 1-17 d. Alkos, Gaveikių, Kulundžių, Magūnų, Saveikių ir Tarautiškių kaimuose (Ukmergės apskr., Giedraičių vlsč.) vietiniai naikintojai nužudė 40 beginklių žmonių. Daugiausia tai buvo jauni kaimų vyrai, nenorėję tarnauti okupantų armijoje, taip pat jų motinos ir tėvai. Žudikai išgrobstė nužudytųjų turtą, išskerdė gyvulius²⁵.

1945 m. gegužės 17 d., neva ieškodami banditų, naikintojai išžudė ūkininkų Gaidžių šeimą (4 žmones), gyvenusią Salinių km. (Zarasų apskr., Antazavės vlsč.). Nepasigailėta nei nėščios moters, nei metukų neturinčios mergytės²⁶.

Dėl naikintojų piktadarybių kai kurie žmonės išdrįsdavo pasiskusti valdžiai. Antai J. Matulis laiške (1945.XI.4) LTSR LKT pirmininko pavaduotojui V. Niunkai skundėsi Skapiškio valsčiaus "baudžiamojo būrio" savavaliavimu ir plėšikavimu Kandrenėlių k. (Rokiškio apsk.)²⁷. To paties kaimo gyventojai paliudijo, kaip 1945 m. birželio mėnesį naikintojai be jokios priežasties sudegino ūkininkų T. Stuko ir A. Vilčinsko sodybas²⁸. Prisimindama pokario metus Šakių apskrityje, Danutė Kasulaitienė laiške laikraščiu rašė:

23 Alytaus aps. vykdomojo komiteto pirmininko K. Lydžio ir sekretoriaus A. Slivinsko 1945.VI.8 d. raštas Nr. 2950 LTSR LKT pirmininkui M. Gedvilui ir LTSR NKVD// LVA. F. R-754. Ap. 13. B. 35. L. 151-153.

24 R. Gudaitis. Min. veik. P. 2.

25 V. Genienė. Giedraičių žudynės// "Gimtasis kraštas". 1989. Rugsėjo 28 - spalio 4. P. 1,5.

26 J. Šimonėlis. [Laiškas]// "Gimtasis kraštas". 1989. Lapkričio 23-29. P. 6; A. Mazūrienė. Antazavės "didvyriai"// "Tremtinys". 1993 m. kovas. Nr. 6. P. 3-4.

27 E. Grunskis. Akademikas kaltina liaudies gynėjus// Pasaulis. 1991. Nr. 5. P. 45-46.

28 Skapiškis: Niekšams tylint, broliams raudant// Laisvas žodis. 1989. Gegužės 5. P. 5.

"Žmonės bijojo ir iš miško ateinančių, ir liaudies gynėjų. Mūsų, lietuvių, nes rusų kareiviai nepasižymėjo žiaurumu. O lietuviai liaudies gynėjai buvo siaubas"²⁹.

Naikintojams "užkliuvo" ir žuvusių partizanų kapai. Albina Bartkuvienė iš Kuro km. (Kauno raj.) pasakojo ("Švyturys". 1989. Nr. 6. P. 9.), kad partizanai Paryžinės miške palaidojo sribų nušautą Antaną Šileiką ir pastatė kryžių. "Bet sribai, - pasak jos, - praeidami vis kapą išniekindavo, išspardydamo. Tada užminavo. Kai sribai vėl pradėjo spardyti, rovė kryžių - sprogo, tris užmušė, vieną sužeidė...".

Pastaruoju metu ir buvę "karo ir darbo veteranai" priversti pripažinti buvusių naikintojų piktadarybes: "Žinoma, negalima sakyti, kad jie visi (liaudies gynėjai - E.G.) buvo pasišventę ginti Tarybų valdžią Lietuvoje. Buvo ir tokių, kurie pasitaikius progai ir vagiliavo, ir plėšikavo. Bet jie būdavo išaiškinami ir baudžiami"³⁰.

Žinoma, į kai kuriuos žmonių skundus dėl piktinančio naikintojų elgesio su gyventojais buvo reaguojama, imamasi drausminių nuobaudų. Tačiau dažniausiai buvo biurokatiškai atsirašinėjama, kad faktai nepasitvirtino, kad tai NKVD organų šmeižimas ir pan.

Ginkluoto ir pasyvaus pasipriešinimo organizacijų vadovai naikintojų būrių kūrimą suprato kaip valdžios mėginimą tautos kovą prieš okupantus paversti pilietiniu karu, supjudyti žmones tarpusavyje. Todėl buvo imtasi visų įmanomų priemonių, trukdančių naikintojų batalionams kurtis ir jų veiklai dezorganizuoti. Naikintojams ir jų artimiesiems ar giminėms buvo grasinama, reikalaujama, kad jie išstotų iš tų būrių. Žinoma daug atvejų, kai nepaklausę miškinių išpėjimų naikintojai, o kartais ir jų šeimų nariai buvo nužudyti.

Priešingai komunistų partijos valdžios varomai tautos skaldymo politikai (klasių kovos tezė, vieno visuomenės sluoksnio nuteikimas prieš kitą), pagrindžio vadovybė per nelegalią spaudą, per atsišaukimus akcentavo vieningo tautos pasipriešinimo okupacijai būtinumą.

Iš kitos pusės, rezistencijos vadovybė ėmėsi priemonių baudžiamųjų būrių veiklai dezorganizuoti iš vidaus. Su partizanų žinia ir pritarimu į naikintojų batalionus įstojo jų pasiūsti žmonės. Vienas Lietuvos partizanų vadų Juozas Lukša (Daumantas) memuaruose pažymėjo, kad neretai "sribų eilėse buvo partizanų draugai ar giminės"³¹. Infiltruoti į šiuos būrius rezistentų agentai praneš-

29 D.Kasulaitienė. Žmogus tarp žmonių// Valsiečių laikraštis. 1989. Sausio 17. P. 3.

30 L.Gelmanauskas. Nenulenkėme galvos// Tarybų Lietuva. 1990. Lapkričio 26. P. 3.

31 Juozas Daumantas. Partizanai. Fotografuotinis leidimas. V., 1990. P.77.

davo partizanams apie numatomas karines akcijas, talkininkaudavo rengiant pasalas, užimant valsčių centrus. 1945 m. gegužės 25 d. partizanų būrys "Žalioji armija", vadovaujamas K.Tyčiaus, padedamas trijų "stribokų", užėmė Endriejavą (Kretingos apskr.), taip pat ir naikintojų būstinę. Nelojaliaus "stribus" (apie 20) išsivedė į mišką³². Apie rezistentų agentus naikintojų būriuose pateikė nemažai faktų ir buvę "liaudies gynėjai", ir rezistentai.

Dėl pagrindžio dalyvių infiltracijos į naikintojų batalionus labai sunerimo partinė ir administracinė respublikos vadovybė. Jau 1945 m. balandžio 10 d. kalbėdamas LKP(b) CK plenumo A.Sniečkus konstatavo: "Į naikinamuosius batalionus prasiskverbia ir aiškiai priešiškas kontrrevoliucinis elementas"³³.

Represiniai organai ėmė energingai veikti. 1945 metų lapkričio mėnesį LTSR NKVD Kontržvalgybos skyrius suėmė 13 Jonišio valsčiaus (Ukmergės apskr.) naikintojų. Pasak liaudies komisaro J.Bartašiūno, jie taip pat buvo ir "veikiančios gaujos dalyviai".

Už ryšius su partizanais ir paramą jiems buvo suimti 4 Barzdų valsčiaus (Šakių apskr.), po du Šimkaičių ir Šiluvos valsčių (Raseinių apskr.) naikintojus. "Liaudies priešai" tarp "liaudies gynėjų" buvo "demaskuoti" Adučiškio (Švenčionių apskr.), Veisiejų (Lazdijų apskr.), Papilės (Šiaulių apskr.) ir daugelio kitų valsčių naikintojų būriuose.

1946 m. rugsėjo 18 d. LTSR vidaus reikalų ministras gen.mjr. J.Bartašiūnas išleido specialų įsakymą Nr. 0081 "Dėl liaudies gynėjų būrių čekistinio aptarnavimo sustiprinimo", kuriame konkrečiai nurodė nemažai buvusių naikintojų išdavysčių, šnipinėjimo ir bailumo atvejų³⁴. Pasak jo, Marijampolės apskrities Krosnos valsčiaus liaudies gynėjas P.Labanauskas "sistemiškai užsiiminėjo išdavyste", padėjo "banditams" rengti teroro aktus. Tauragės apskrities Kvėdaros valsčiaus gynėjas P.Petkus, "būdamas nepatenkintas Tarybų valdžia ir MVD organų veikla", užmezgė ryšį su gauja, pagrobė iš apskrities MVD skyriaus šautuvą ir jį pardavė.

32 Vilius Baltinas. ČE-KA: Saugumiečių darbai ir darbeliai// Vasario 16. 1990. Sausio 16-31. P. 4.

33 Iš Lietuvos KP(b) CK sekretorius drg. A.Sniečkaus kalbos Lietuvos KP(b) CK V plenumo 1945 m. balandžio 11 d.// Tiesa. 1945. Balandžio 18. P. 2-3.

34 Приказ НКВД ЛССР "О нарушении революционной законности в отрядах защитников народа НКВД Литовской ССР No 00138 от 27. XI. 1945 г.// VRMA. F. 141. Ap. 1. B. 23. L. 51; Директива НКВД ЛССР "Всем начальникам УО НКВД" No 0026 от 21.III.1946 г.// VRMA. F. 141. Ap. 1. B. 71. L. 107-108; Приказ НКВД ЛССР "Об усилении чекистского обслуживания бойцов взводов защиты народа" No 0081 от 18.IX.1946 г.// VRMA. F. 141. Ap. 1. B. 71. L. 208-209.

Kaip svarbiausią kovos su naikintųjų išdavystėmis priemonę generolas nurodė apskričių MVD skyrių viršininkams nedelsiant į gynėjų būrius pasiųsti savo informatorius. Buvo įsakyta atlikti kuo kruopščiausią priimamųjų į gynėjų būrius atranką. Naikintojus-išdavikus buvo pavesta teisti MVD karo tribunolui.

Dėl moralinio naikintųjų batalionų skurdumo jų kovingumas buvo menkas. Žemas buvo ir jų karinis parengimas bei karinė drausmė. LTSR vidaus reikalų ministro pavaduotojas gen.mjr. P.Kapralovas išleistame (1946.II.8) įsakyme Nr. 0013 pažymėjo, kad gynėjų būriuose užfiksuota daug nelaimingų atsitikimų. Vien 1945 m. antrame pusmetyje dėl elementaraus saugumo taisyklių nepaisymo ir neatsargaus elgesio su ginklais buvo užmušta 15 ir sužeista 19 naikintųjų³⁵.

Naikintųjų formuočių kovingumą taip apibūdino A.Sniečkus, kalbėdamas LKP(b) CK V plenumo (1945.IV.10-12): "Į pavienius suorganizuotus būrius praskverbia politiškai abejotini elementai, kurie cina į naikinamuosius batalionus vien tik norėdami išvengti karinės prievolės. Drausmė ir karinis pasirėngimas tuose būriuose dar žemo lygio, dėl ko operacijos neduoda reikiamų rezultatų, o patys jų kariai turi bereikalingų nuostolių"³⁶.

Praėjus porai mėnesių, LKP(b) CK VI plenumas (1945.VII.26-28) vėl svarstė kovos su buržuaziniais nacionalistais sustiprinimo klausimus. Iš klausius LKP(b) CK sekretoriaus propagandos reikalams Kazio Preikšo pranešimą, buvo priimtas CK nutarimas "Dėl partinio politinio darbo stovio ir uždavinių Raseinių ir Kėdainių apskrityse". Jame buvo pabrėžta, kad minėtų apskričių valdžia "nesiėmė ryžtingų priemonių" kelti naikintųjų batalionų kovingumui³⁷.

Žemą savo būrių kovinį parengimą yra liudiję ir patys naikintojai. 1982 m. įvykusiame buvusių liaudies gynėjų susitikime LTSR vidaus reikalų ministro pavaduotojas gen.mjr. St.Lisauškas pažymėjo, kad "grynai kariniu požiūriu pradžioje mums buvo nelengva"³⁸. Jam pritarė ir Panevėžio autokompresorių gamyklos direktoriaus pavaduotojas St.Vilaniškis: "teisybę pasakius, kariauti iš pradžių nelabai mokėjom"³⁹. Rietavo valsčiaus gynėjas A.Monkevičius rašė, kad

35 VRMA. F. 141. Ap. 1. B. 71. L. 78.

36 Iš Lietuvos KP(b) CK sekretoriaus drg. A.Sniečkaus kalbos Lietuvos KP(b) CK V plenumo 1945 m. balandžio 11 d.// Tiesa. 1945. Balandžio 18. P. 2-3.

37 LKP(b) CK VI plenumo nuotariimas "Dėl partinio politinio darbo stovio ir uždavinių Raseinių ir Kėdainių apskrityse"// Tiesa. 1945. Rugsėjo 3. P. 3.

38 Susitikimas// Švyturys. 1982. Nr. 23. P. 7.

39 Ten pat.

"rimtesniais atvejais" naikintojai į pagalbą kviesdavosi miliciją⁴⁰.

LTSR vadovybė bandė sustiprinti naikintojų batalionus, didinti jų kovingumą. Gyvenimo praktika parodė, kad negalima efektyviai slopinti ginkluoto pagrindžio laisvalaikio. LTSR NKVD įsakymu nuo 1945 m. gegužės 1 d. 15-oje apskričių naikintojų batalionams (5000 naikintojų) buvo įvesta kovinė parengtis⁴¹. Tose apskrityse (Alytaus, Kauno, Panevėžio, Marijampolės, Utenos, Lazdijų, Raseinių ir kt.) aktyviausiai veikė rezistentai. Naikintojai (budėtojų dalis) buvo apgyvendinti kareivinėse arba įrengtose būstinėse. Būriuose buvo stengiamasi palaikyti karinę drausmę ir tvarką. Naikintojai buvo tris kartus maitinami pagal "ypatingojo sąrašo normas"⁴².

Atsižvelgiant į tai, kad į naikintojus ėjo vargingiausiųjų sluoksnių atstovai, buvo pradėta šiek tiek gerinti jų materialines gyvenimo sąlygas. 1945 m. liepos 24 d. LTSR LKT ir LKP(b) CK biuras, dalyvaujant M.Suslovui, priėmė nutarimą Nr. 147s "Dėl naikinamųjų batalionų sustiprinimo ir jų kovotojų materialinės padėties pagerinimo"⁴³. LTSR vadovybė išbarė apskričių partinius ir tarybinius vadovus už tai, kad jie nesirūpina masiniu politiniu darbu su naikintojais ir jų materialine padėtimi, todėl esą pasitaikė nepasitenkinimo atvejų, kariai pradėjo bėgti iš naikintojų būrių.

Lietuvos LKJS CK buvo įpareigotas mobilizuoti iš miestų komjaunuolius ir siųsti į valsčius naikintojų būrių instruktoriais. Buvo pasiųsta 80 komjaunimo aktyvistų. Iš apskričių taip pat buvo pasiųsti aktyviausi komjaunuoliai dirbti politiniais vadovais būriuose.

Batalionuose ir būriuose buvo sukurtos partinės ir komjaunimo organizacijos ir kuopelės. 1945 m. rudenį jose buvo apie 200 VKP(b) narių ir apie 1 600 komjaunuolių⁴⁴. Tai sudarė maždaug 1/5 visų naikintojų.

Taip pat valdžia nusprendė aprūpinti naikintojus ir jų šeimas medvilniniais ir vilnoniais audiniais bei avalyne pagal valstybines kainas, sumažino jų ūkiams pyliavas. Nutarta žuvusius naikintojus palaidoti valstybės lėšomis, o jų šeimoms išmokėti 500-1000 rb pašalpas laidotuvėms ir paskirti personalines

40 A.Monkevičius. Už ką kovojo žemaitis?// Liaudies gynėjų žodis. P. 67.

41 Из сообщения в НКВД и НКГБ СССР от 9.VI.1945 г. о результатах борьбы с националистическим подпольем в Литовской ССР// Внутренние войска в борьбе... С. 226.

42 Письмо народного комиссара торговли СССР А.Любимова от 28.IV.1945 г. наркомторгу Литовской ССР В.Аугустинайтису об обеспечении истребительных батальонов питанием// LVA. F. R- 754. Ap. 13. B. 34. L. 30.

43 LVA. F. R-754. Ap. 12. B. 7. L. 57-61.

44 MLTE. T. 2. P. 340.

pensijas. Jos buvo skiriamos žuvusio naikintojo nedarbingiems ar mažamečiams šeimos nariams. Tuo metu vietinės reikšmės personalinė pensija šeimai negalėjo būti didesnė kaip 400 rb per mėnesį⁴⁵. Iki 1945 m. lapkričio 1 d. pensijos buvo paskirtos 244 naikintojų šeimoms⁴⁶. Tačiau tai nereiškia, kad iki to laiko žuvo tiek naikintojų. Tuo metu pensijų įforminimas truko ilgai, vietos valdžia jų paskyrimą vilkino metus ar daugiau. Žuvusių naikintojų šeimoms buvo nuspręsta perduoti konfiskuotą iš "liaudies priešų" (partizanų, tremtinių) turtą, pastatus, inventorių, gyvulius ir kt.

LTSR valdžia mėgino žuvusių naikintojų šeimas pagal aprūpinimą pensijomis prilyginti žuvusių Raudonosios armijos karių šeimoms, kurios gaudavo jas didesnes. Šiuo reikalu LTSR LKT 1945 m. rugpjūčio 3 d. priėmė atitinkamą slaptą nutarimą Nr. 417-s⁴⁷. Pasak LTSR LKT pirmininko pavaduotojo Stasio Brašiškio, tuo buvo siekiama skatinti "sąžiningus tarybinius piliečius kovai su banditais"⁴⁸. Tačiau greitai iš TSRS LKT atėjo nurodymas panaikinti minėtą nutarimą, nes NKVD naikintojų batalionai nebuvo TSRS ginkluotųjų pajėgų dalis, o jų nariai - Didžiojo Tėvynės karo dalyviai. 1945 m. rugpjūčio 17 d. LTSR LKT savo ankstesnį nutarimą buvo priversta panaikinti⁴⁹. Kol naikintojų statusas buvo prilygintas karo dalyvių statusui, praėjo trys dešimtmečiai.

Siekdami sumažinti naikintojų kaitą būriuose, padaryti stabilesnę jų sudėtį, LTSR LKT ir LKP(b) CK 1945 m. rugsėjo 1 d. priėmė dar vieną nutarimą "Dėl Lietuvos TSR naikinamųjų batalionų karių medžiaginio aprūpinimo"⁵⁰. Šis nutarimas buvo priimtas, kaip įprasta pokario metais, po atitinkamo TSRS LKT 1945.VIII.22 nutarimo Nr. 2107-544 vs "Dėl Lietuvos TSR naikinamųjų batalionų karių medžiaginio aprūpinimo". Dabar naikintojai buvo prilyginti LTSR kaimo vietovių eiliniams milicininkams, pradėjo gauti algą ir nemokamą maistą bei karinę aprangą. Buvusių naikintojų liudijimu, jiems mokėjo 30-40 červonų

45 Personalinių pensijų nuostatai. Patvirtinti LTSR LKT 1945 m. kovo 21 d. nutarimu Nr. 153// Tarybinio darbuotojo vadovas. V., 1948. P. 509.

46 S.Laurinaitis, A.Rakūnas. Kovoje už socialistinę Lietuvą. V., 1983. P. 87.

47 LTSR LKT 1945 m. rugpjūčio 3 d. nutarimas Nr. 417-s "Dėl Vidaus Reikalų Liaudies Komisarariato žinioje esamų naikinamųjų būrių žuvusiųjų dalyvių šeimų prilyginimo Raudonosios Armijos karių šeimoms pensijos gavimo reikalu// LVA. R.-754. Ap. 12. B. 12. L. 175.

48 LTSR LKT pirmininko pavaduotojo, Vyr. karių šeimų valstybinio aprūpinimo ir buities sutvarkymo valdybos prie LTSR LKT viršininko S.Brašiškio 1945.VII.11 d. raštas Nr. 02 LTSR LKT pirmininkui M.Gedvilui// LVA. F. R-754. Ap. 12. B. 12. L. 147.

49 LTSR LKT 1945 m. rugpjūčio 17 d. nutarimas Nr. 465-s "Dėl Lietuvos TSR LKT 1945 m. rugpjūčio 3 d. nutarimo Nr. 417-s panaikinimo"// LVA. F. R-754. Ap. 12. B. 12. L. 203.

50 LVA. F. R-754. Ap. 12. B. 8. L. 77-79.

(1 ėrvoncas lygus 10 rb) per mėnesį⁵¹. Tai buvo nedidelis užmokestis. Jis pri-lygo ar truputį viršijo sargo, kūriko, kiemsargio atlyginimą. Stalius, vairuoto-jas,mechanikas ar buhalteris uždirbdavo daugiau. Tačiau, iš kitos pusės, buvo daug progų ir patiems ką nors pačiupti iš ūkininkų sodybų...

Valdžia ėmėsi ne tik materialinio skatinimo, bet ir psichologinio povei-kio priemonių. Buvo nuspręsta pakeisti odiozinium tapusį susikompromitavusį ir atgrasų "naikintojų" vardą. 1945 m. spalio 18 d. LTSR LKT ir LKP(b) CK nu-sprendė, kad pavadinimas "naikinamieji batalionai neatitinka šių dienų aplinkai" ir nutarė apskričių naikintojų batalionus pavadinti liaudies gynėjų būriais, o šių būrių kovotojus - liaudies gynėjais⁵².

LTSR gyvavimo laikotarpiu išleistuose istorikų darbuose visa pokario metų pasipriešinimo nuslopinimo "garbė" buvo pripažįstama naikintojams (liau-dies gynėjams). Tai neatitinkantis istorinės tiesos tvirtinimas. Naikintojai per vi-są rezistencijos laikotarpį nebuvo lygiavertė partizanams karinė jėga, o atliko pagalbinį vaidmenį TSRS vidaus kariuomenei slopinant pasipriešinimą. Pats Bartašiūnas pranešime (1945.I.25) L.Berijai pažymėjo, kad apskričių NKVD skyrių viršininkai nelaiškė naikintojų "realia jėga su banditizmu". Priešingu at-veju nebūtų reikėję ištiesą dešimtmetį po krašto "išvadavimo" NKVD kariuome-nei kovoti su "banditais".

Apskričių vykdomųjų komitetų pirmininkai ir partijos apskričių komitetų sekretoriai nuolat skundėsi LKP(b) CK ir vyriausybei dėl "didelio banditizmo siautėjimo" vietose ir prašė atsisiųsti kariuomenės dalinių tvarkai palaikyti. Štai Ukmergės apskrities vykdomojo komiteto pirmininkas B.Goštautas pranešė (1945.IV.18) M.Gedvilui, kad "palankūs Tarybų valdžiai" žmonės, bijodami ban-ditų, keliai iš kaimų į valsčių centrus ir į apskrities miestą. "Naikintojų būriai ir milicijos organai, - rašė jis, - dėl nelygios jėgos perėjo prie gynimosi ir ne-gali išvystyti platesnių operacijų"⁵³. 1945 m. birželio 2 d. Alovės valsčiaus (Alytaus apsk.) partorgas Vaitkevičius, komsorgas Sakalauskas ir kiti pareigūnai skundėsi apskrities ir respublikos valdžiai, kad neįmanoma vykdyti tarybinių įstatymų, "nes nėra apsaugos", kad "visi tarnautojai dieną ir naktį neturi ramu-mo" ir "galvoja bėgti į Alytų dėl esamo pavojaus". Pasak Alovės pareigūnų, "iš milicijos vietoje pagalbos nėra, nes jau ir strebitelninkai bėga į bandi-

51 Susitikimas// Švyturys. 1982. Nr. 23. P. 9.

52 LTSR LKT ir LKP(b) CK 1945 m. spalio 18 d. nutarimas Nr. 232 s "Dėl liaudies gy-nėjų būrių"// LVA. F. R-754. Ap. 12. B. 9. L. 69.

53 Ukmergės aps. vykdomojo komiteto pirmininko B.Goštauto 1945.IV.18 d. laiškas LTSR LKT pirmininkui M.Gedvilui// LVA. F. R-754. Ap. 13. B. 46. L. 34.

tus"⁵⁴. Panašiai padėtį apskrityse ir naikintojų būrių, kovojančių su "banditais", bejėgiškumą, nušvietė ir Biržų, Švenčionių, Utenos apskričių vadovai.

Tačiau naikintojai, būdami vietiniai gyventojai, gerai žinojo apylinkes, pažino jose gyvenančius žmones, žinojo jų nuotaikas. Jie tapo nepamainomais "organų" informatoriais, baudžiamųjų karinių dalinių vedliais ir palydovais. Partizanai prisiminimuose vieningai pažymi, kad paprastai kautynių su naikintojais jie nevengdavo, gana dažnai ir patys juos užpuldavo ar pasalas surengdavo. Tačiau buvo vengiama kautynių su didesniais kariuomenės daliniais.

Kiek naikintojai sunaikino partizanų ir kitų rezistencijos dalyvių?

1945 m. sausio 25 d. LTSR NKVD liaudies komisaras J.Bartašiūnas Berijai rašė, kad 1944 metais (VIII-XII) naikintojai sulaukė 514 banditų ir jų pagalbininkų, 374 priešo statytinius ir pagalbininkus, 1656 vengiančius tarnybos kariuomenėje, 640 karo meto režimo pažeidėjų, 774 įtartinus ir be dokumentų asmenis. Bartašiūnas taip pat pranešė, kad naikintojai iš "banditų" ir iš gyventojų atėmė 50 rankinių kulkosvaidžių, 29 automatus, 635 šautuvus, 72 pistoletus ir kai kurių kitokių ginklų.

1945 m. naikintojai pasiekė dar didesnių "laimėjimų". LTSR KGB duomenimis, jie nušovė 3636 ir sučiupo 6299 "banditus", sulaukė 20 475 "nacionalistinio pogrindžio dalyvių". Iš partizanų naikintojai paėmė 5 minosvaidžius, 29 sunkiuosius kulkosvaidžius, 751 lengvąjį kulkosvaidį, 1352 automatus, 6294 šautuvus, 924 pistoletus, 2990 granatų⁵⁵.

Šie skaičiai yra aiškiai padidinti. Minėtame J.Bartašiūno raporte L.Berijai pažymėta, kad LTSR NKVD duomenimis, 1945 m. pradžioje Lietuvoje veikė 486 "gaujos", kuriose buvo 5 900 "banditų"⁵⁶. Po kelių mėnesių TSRS NKVD-NKGB įgaliotinis Lietuvoje gen.lt. I.Tkačenko pranešė (1945.IX.22) maršalui L.Berijai ir armijos generolui Vsevolodui Merkulovui (TSRS valstybės saugumo liaudies komisarui), kad 1945 m. rugšėjo mėnesį Lietuvoje buvo 138 "gaujos", kuriose veikė 4025 "banditai"⁵⁷. Taigi, jeigu tikėtume KGB darbuotojų pateikiamais skaičiais, išeitų, jog vien naikintojai likvidavo daugiau "banditų", negu iš viso jų buvo. Matyt, prie naikintojų nušautų ir sučiuptų "banditų" pri-

54 VRMA. F. 141. Ap. 2. B. 4. L. 94.

55 Доклад о работе НКВД Литовской ССР за период с 1 августа 1944 года по 1 января 1945 года// VRMA. F. 141. Ap. 3. B. 4. L. 13.; Вула "КГБ при Совете Министров Литовской ССР. Материалы по бойцам защиты народа." Л. 4.// Lietuvos Genocido Aukų Muziejus.

56 VRMA. F. 141. Ap. 3. B. 4. L. 12.

57 Сообщение о результатах операции по выселению из Литовской ССР семей бандитских главарей и активных бандитов и реагирования населения республики на это мероприятие// VRMA. F. 135. Ap. 7. B. 18. L. 100.

skaičiuoti tūkstančiai paprastų kaimo vyrų, kurie nebuvo jokiose "gaujose", o tiesiog slapstėsi nuo mobilizacijos į kariuomenę, nuo visokių darbo prievolių - miško kirtimo, aerodromų statybos, kelių taisymo darbų ir pan.

Slopinami tautos pasipriešinimą naujai okupacijai, skaudžių nuostolių patyrė ir patys naikintojai. 1947 m. liepos 19 d. LTSR vidaus reikalų ministro pavaduotojas pulkininkas Antanas Mickevičius informavo TSRS vidaus reikalų ministro pavaduotoją gen.ltn. Borisą Obručnikovą, kad 1944-1945 metais "kojoje su nacionalistiniu pogrindžiu, banditinėmis formuotėmis ir kitais nusikalstamais elementais buvo nukautas 741 naikintojas"⁵⁸. Palyginimui galime pasakyti, kad per tą patį laikotarpį slopinami Lietuvos pasipriešinimo sąjūdį žuvo 415 TSRS NKVD vidaus kariuomenės bei Raudonosios armijos kareivių ir karininkų ir 172 LTSR NKVD ir NKGB žinybų pareigūnai⁵⁹. Masinis pasipriešinimas antrajai sovietinei okupacijai tęsėsi...

58 Отчет о работе кадров МВД Литовской ССР за период с 1 января 1945 года по 15-ое июня 1947 года// VRMA. F. 142. Ap. 1. В. 13. L. 82.

59 Ten pat. L. 82.